

POSVETOVANJE O ZGODOVINI DENARSTVA IN BANČNIŠTVA NA SLOVENSLEM

(Ljubljana, 11. in 12. decembra 1984)

Ob 40. letnici ustanovitve Denarnega zavoda Slovenije je Zgodovinsko društvo Ljubljana pripravilo s pomočjo in pod pokroviteljstvom Narodne banke Slovenije dvodnevno posvetovanje o zgodovini denarstva in bančništva na Slovenskem, ki je bilo 11. in 12. decembra 1984 v prostorih Narodne banke Slovenije v Ljubljani.

Posvetovanje, na katerem je bilo predstavljenih 15 referatov, se je začelo s pozdravnim nagovorom predsednice Zgodovinskega društva Ljubljana dr. Darje Mihelič in guvernerke Narodne banke Slovenije tov. Milice Ozbič; tov. Janez Majce pa je z nekaj uvodnimi mislimi začel znanstveni del posvetovanja. Numizmatik dr. Peter Kos je v referatu Markomanske vojne — numizmatika in zgodovina skušal nazorno prikazati, kaj in v kolikšni meri numizmatika kot pomožna zgodovinska veda lahko doprinese k poznavanju in interpretaciji posameznih zgodovinskih dogodkov. V svojih izvajanjih je najprej širše posegel v prikaz cen in zaslužkov na prostoru rimskega imperija v 2. stoletju našega štetja. Ob konkretni detajlni analizi zakladnih in sporadičnih novčnih najdb iz obdobja politično-vojaške krize v času markomanskih vojn zavrača mnenje dela historiografije, po kateri naj bi vojaške operacije tistega časa imele za posledico občuten vpad ekonomsko-gospodarskega razvoja tega področja. Analiza novčnih najdb namreč kaže, da o hujši prizadetosti celotnega prostora — razen morda območja Celeje — ni mogoče govoriti.

Janez Peršič je spregovoril o pravnem in družbenem položaju bank v beneški Istri v 14. in 15. stoletju. Problem bančništva, predvsem vprašanje obresti, na katerih temelji vsak bančno-kreditni sistem, je pokazal tudi kot zelo aktualen etičen problem srednjega veka, v katerem se kaže zlasti močan odsev krščanske etike. Javno mnenje sistemu bančnih obresti (tako imenovanemu oderuštvu) ni bilo naklonjeno in s tem problemom so se v 14. stoletju v beneški Istri srečevale tudi (krščanske) florentinske banke. Židovski bankirji in njihove banke (od konca 14. stoletja dalje) so imeli v tem pogledu iz verskih razlogov manj problemov. Dr. Darja Mihelič je na podlagi svojega dolgoletnega in temeljitega dela v piranskem arhivu osvetlila zasluzke in cene srednjeveškega Pirana. Avtorica je prikazala razmerje cen raznovrstnih predmetov vsakdanje rabe, kjer je skušala vzpostavljati primerjave tudi z današnjimi cenovnimi razmerji, ki so v nekaterih primerih bistveno drugačna kot nekdanj. V drugem delu je predstavila zasluzke za raznovrstno delo in usluge. Za marsikateri primer je pokazala, da so bili delavci plačani po delu in da, če ni bilo dobička, ni bilo tudi plačila — očitno so že v srednjem veku znali rešiti marsikateri problem, s katerim se otepamo še danes.

Mag. Vinko Rajšp je s referatom Slovenski protestantizem, uraška tiskarna in cene z novimi podatki osvetlil nam Slovincem zelo pri srcu ležečo problematiko rojevanja prve slovenske knjige. V zapuščini uraške tiskarne se je ohranila glavnina računov, ki ponazarja poslovanje te slovenske protestantske tiskarne. Iz ohranjenih računov se nam kažejo razmerja v cenah tako glede potovanja, potnih stroškov, plač zaposlenih, tiskarskih in drugih stroškov.

Temu prvemu, dopoldanskemu sklopu predavanj je sledila zelo živahna diskusija. Dr. Fran Zwitter je v svojem bogatem diskusijskem prispevku med drugim opozoril na dejstvo, da je denarništvo in kovanje novcev bilo v tesni zvezi z nastankom celinskih mest pri nas in da bi bilo treba tudi temu vprašanju posvetiti zaslužno pozornost. Dr. Bogo Grafenauer je ob navezavi na referat dr. P. Kosa odprl metodološko vprašanje, da se pri kvantifikaciji prometa na osnovi numizmatične analize ne smemo naslanjati na zakladne, temveč na sporadične novčne najdbe. P. Kos se je s povedanim povsem strinjal. Diskusijo je nadaljeval dr. Sergij Vilfan, ki je opozoril na pereč problem, s katerim se srečujejo zgodovinarji, da so cene v vsakem določenem zgodovinskem obdobju izražene z določenimi nominalnimi merami, ki so danes bolj ali manj izpovedne in zahtevajo preračunavanje v današnje sisteme. Ta problem preračunavanja pa še zdaleč ni rešen. Na Vilfanov diskusijski prispevek sta svoja izvajanja navezala Janez Peršič in dr. Vasilij Melik. Prvi je opozoril na možnost preračunavanja v konkretne predmete tistega časa; drugi pa je opozoril, da so primerjave ilustrativne, toda včasih tudi neobjektivne. Hkrati pa se je strinjal, da je treba čim več primerjati in problematiko osvetljevati z različnih strani — le tako se bomo približali končni rešitvi. Dr. Ferdo Gestrin je opozoril na pomembnost gradiva v primorskih mestih (notarske knjige), ki še ni dovolj izkoriščeno ter še čaka nadaljnje znanstvene obdelave.

Popoldanski del posvetovanja je odprl dr. Sergij Vilfan z referatom o posebnostih denarnih sistemov v Sloveniji do 18. stoletja. Delo je nastalo kot plod večdesetletnega avtorjevega ukvarjanja s to problematiko in bo, ko bo objavljeno, gotovo eden zelo uporabnih in iskanih pripomočkov zgodovinarjev pri njihovem delu. V referatu je najprej opozoril na nekaj pogostih terminoloških in hkrati tudi računsko

relevantnih zamenjav, ki se pojavljajo v historični literaturi. Nato je zelo pregledno, s pomočjo tabel, prikazal razvoj računskih in kovnih sistemov, ki so aktualni za naš prostor in ki segajo od uveljavitve frankovskega denarnega sistema naprej.

Pozornost poslušalcev je močno pritegnil tudi referat dr. Vasilija Melika o cenah, plačah in kulturi v prvi polovici 19. stoletja. Zlasti zanimivi so bili podatki o Francetu Prešernu, ki so osvetljevali materialno stran življenja tega našega poeta. Mag. Eva Holz je govorila o plačevanju ljubljanskih mestnih uradnikov v drugi polovici 19. stoletja. Ugotovila je, da so bili slabše plačani kot državni in deželni uradniki, pa tudi razponi v plačah med posameznimi skupinami mestnega uradništva so bili kar precejšnji. Njihovo število je precej nihalo; povpraševanje po tej službi pa je bilo veliko. V odsotnosti mag. Staneta Grande je Marjan Drnovšek prebral njegov referat Poskus organiziranja slovenskega bančništva v sedemdesetih letih 19. stoletja. Kot izraz želje slovenskih politikov, da bi združili tiste kapitale, katerih lastniki so bili zavedni Slovenci, je bila ustanovljena Ljubljanska občna banka, tretja »slovenska« delniška družba. Toda borzni krah leta 1873 je preprečil delovanje te banke, kajti centralna vlada je zavrnila prošnjo in ni izdala dovoljenja za začetek poslovanja. Zadnji je prvi dan posvetovanja predstavil svoj referat Marko Waltritsch, zamejski Slovenec iz Gorice: Sto let slovenskega bančništva in posojilništva na Primorskem. 1883 je bil z ustanovitvijo Goriške ljudske posojilnice ustanovljen prvi denarni zavod Slovencev v primorskem prostoru. Njen in razvoj drugih slovenskih kreditnih podjetij je bil tesno povezan z narodnostnim prebujanjem in razvojem. Polet, ustvarjen na tem področju, pa je zaustavil in v veliki meri tudi uničil fašistični pritisk med obema svetovnima vojnama. Kljub temu pa so se nekatere slovenske kreditne ustanove ohranile do danes.

V diskusijo, ki je sledila popoldanskemu sklopu predavanj, je zopet posegel dr. Fran Zwitter z ugotovitvijo, da so predstave, kaj je nekoč predstavljal npr. 1 goldinar, danes pač zelo različne. Opozoril je na nujnost preračunavanja v današnje vrednosti; seveda ob izbiri pravilne metode. Janez Peršič je predlagal, da bi tudi zgodovinarji uporabljali preizkušeno metodo ekonomistov, tako imenovani sistem košaric za izračun standarda. Dr. Vasiliju Meliku pa se ta metoda za zgodovinarja zaradi sprememb v vrednotenju ni zdela preveč primerna. V diskusiji so ob konkretnih vprašanjih iz referatov sodelovali še dr. Darja Mihelič, dr. Sergij Vilfan in Bojan Maher.

Posvetovanje se je nadaljevalo naslednjega dne (12. 12.) z referatom Janeza Šumrade o gospodarjenju neke slovenske družine konec 19. in začetek 20. stoletja. Prispevek razčlenjuje strukturo družinskih dohodkov in izdatkov ter primerja posamezne tipe porabe glede na dohodek. Povejmo še, da je šlo za družino znanega slovenskega zgodovinarja dr. Franca Kosa, ki si je skozi več let vestno in podrobno zapisoval prihodke in izdatke svoje družine. Tudi ta drobna, a vsakodnevna Kosova dejavnost nam daje neko določeno predstavo o človeku in njegovih naravi. Tako tudi lažje razumemo, zakaj se je ravno F. Kos lotil dolgotrajnega, potrpežljivega in odgovornega dela na Gradivu za zgodovino Slovencev v srednjem veku in ga tudi uspešno zmožel. Ob razumljivi odsotnosti Toussainta Hočevarja je Metka Gombač prebrala njegov prispevek Slovensko poslovno bančništvo kot inovacijski dejavnik (1900—1930), ki je bil posvečen spominu dr. Jožeta Šorna. Prispevek je predstavil nekatere značilnosti slovenskega poslovnega bančništva od njegovih začetkov na prelomu stoletja do viška, ki ga je dosegel leta 1930, preden so ga zadele posledice svetovne gospodarske krize in ga postavil v širši okvir razvoja celotnega finančnega posredništva. Problemu denarništva med narodnoosvobodilno borbo na Slovenskem je posvetil referat Damijan Guštin. Podčrtal je, da je narodnoosvobodilno gibanje razvilo v okviru ljudske oblasti svoj lasten in izviren finančni sistem, ki je dosegel višek z delovanjem Denarnega zavoda Slovenije pri predsedstvu SNOS, najbrž edine svobodne emisijske banke na okupiranem področju; narodnoosvobodilno gibanje je razvilo tudi svoj lastni denar — lirski bon. Iz tematike najnovejše zgodovine sta prispevala svoja prispevka zadnja dva referenta tega posvetovanja. Mag. Zdenko Čepič je govoril o posebnosti valutarne reforme v letu 1945, Marjan Matjašič pa o bančništvu v začetku gospodarske reforme leta 1965.

V diskusiji k temu zadnjemu sklopu referatov je ob vprašanju Janeza Peršiča, na kakšen način je pritiskal fašizem na slovenske posojilnice na Primorskem, Marko Waltritsch pojasnil, da nekih zakonskih osnov za zapiranje slovenskih kreditnih ustanov ni bilo, da pa so bili pritiski kot odpiranje podružnic velikih italijanskih bank na podeželju, propadanje lokalnih posojilnic zaradi premočne konkurence ter poskusi včlanjevanja fašistov v upravne odbore bank (primer močne Jadranske banke v Trstu). Dr. Vasilij Melik je dopolnil referat Janeza Šumrade s podatkom, da je F. Kos subvencioniral delovanje Muzejskega društva za Kranjsko v višini, ki je bila enaka podpori deželnega odbora tej ustanovi (1000 kron l. 1907). V diskusiji so ob vprašanju načrtnega poslabšanja gospodarske situacije v Ljubljanski pokrajini s strani italijanskega okupatorja sodelovali še Janez Peršič, Damijan Guštin in Zdenko Čepič.

Po izpolnjenemu programu in doseženemu cilju sta posvetovanje o zgodovini denarstva in bančništva na Slovenskem zaključila dr. Vasilij Melik in predstavnik gostitelja Janez Majce. Splošno mnenje prisotnih je bilo, da je posvetovanje lepo uspelo, rezultati tega dela pa bodo izšli v Zgodovinskem časopisu; prvi del je objavljen v tej številki. Za marsikaterega udeleženca posvetovanja je doživetje svoje vrste predstavljal ogled trezorjev Narodne banke Slovenije, kjer racionalni zgodovinarški razumi nikakor niso mogli uskladiti svojih predstav o denarju z neovrgljivo predloženimi dejstvi.

Peter Štih

OBVESTILA

OBVESTILA O DELOVANJU ZVEZE ZGODOVINSKIH DRUŠTEV SLOVENIJE IN O IZHAJANJU ZGODOVINSKEGA ČASOPISA

1. Delegati slovenskih zgodovinskih in muzejskih društev so se 13. 6. 1985 zbrali v Ljubljani na volilni skupščini Zveze zgodovinskih društev Slovenije in v novi izvršni odbor izvolili Marijo Oblak-Čarni (Arhiv Slovenije) kot predsednico, prof. dr. Vasilija Melika (Filozofska fakulteta) in dr. Franceta Kresala (Inštitut za zgodovino delavskega gibanja) kot dva podpredsednika, Borisa Rozmana (Zgodovinski arhiv Ljubljana) kot blagajnika, Majdo Čuden (Filozofska fakulteta) kot pomočnico blagajnika ter Jasno Horvat (Narodni muzej) kot tajnico. Člani izvršnega odbora ZZDS so po funkciji še predsedniki krajevnih društev in glavna urednika »Zgodovinskega časopisa« in »Kronike«. V nadzorni odbor so bili izvoljeni dr. Milica Kacin-Wohinz, prof. dr. Miroslav Slipovšek in Primož Hainz, v samoupravno sodišče pa akad. prof. dr. Bogo Grafenauer, akad. prof. dr. Fran Zwitter in mag. Eva Holz. Na skupščini je bilo ponovno predlagano, naj bi bilo 23. zborovanje slovenskih zgodovinarjev jeseni 1986 v Tolminu; kot možna osrednja točka obravnav na zborovanju je bil predlagan zgodovinski razvoj slovenske zahodne meje.

2. Predsedstvo Zveze zgodovinskih društev Slovenije je na svoji redni seji 17. 5. 1985 za namestnika glavnega urednika »Zgodovinskega časopisa« imenovalo Janeza Stergarja, za novega člana uredništva in tehničnega urednika pa Petra Štiha.

3. V Murski Soboti se je 23. 5. 1985 zbralo na ustanovnem občnem zboru novo zgodovinsko društvo za pomursko področje. Že dalj časa tečejo tudi priprave za novo zgodovinsko društvo koroške regije, o ustanovitvi pa še nismo bili obveščeni. Za letošnje leto je predvidena tudi ustanovitev društva slovenskih zgodovinarjev v Italiji s sedežem v Trstu.

4. Zgodovinsko društvo Ljubljana se je na rednem letnem občnem zboru sestalo 16. 5. 1985 in sprejelo poročilo o bogatem enoletnem društvenem delovanju. Občni zbor je soglasno sprejel sklep o imenovanju akad. prof. dr. Ferda Gestrina za častnega člana ljubljanskega društva. Diploma o podelitvi častnega članstva v zahvalo za raziskovalno, uredniško-mentorsko in organizacijsko delo pri proučevanju ljubljanske preteklosti ter pri pripravljanju monografije o zgodovini Ljubljane je bila profesorju Gestrinu podeljena 13. 6. 1985 na slovesnosti, ki ji je sledilo prijetno tovariško srečanje.

5. Sekcija za krajevno zgodovino ZZDS in Zgodovinsko društvo za Gorenjsko sta 8. 5. 1985 v Kranju priredili okroglo mizo stanju in problematiki slovenskega krajevnega zgodovinopisja.

6. Muzejsko društvo Škofja Loka je 14. 5. 1985 na rojstni hiši v Blaževi ulici v Škofji Loki odkrilo spominsko ploščo dr. Pavletu Blazniku, loškemu zgodovinarju, utemeljitelju in usmerjevalcu muzejstva in častnemu občanu Škofje Loke. Istega dne je imelo društvo svoj redni občni zbor.

7. Vsakoletni kulturnozgodovinski simpozij Modinci/Mogersdorf bo letos 1.—5. 7. v Köszegu na Madžarskem; obravnaval bo temo »Država in družba v medvojnem obdobju v panonskem prostoru«. Jugoslovanski posvet o pouku zgodovine bo letos 28.—30. 8. v Mavrovem v Makedoniji; obravnaval bo idejne in praktične probleme v poučevanju poveljne zgodovine. Svetovni zgodovinarski kongres bo od 25. 8.—1. 9. 1985 v Stuttgartu; od slovenskih zgodovinarjev so z referati v programu zastopani prof. dr. Vasilij Melik, prof. dr. Tone Ferenc in dr. Dušan Biber.

8. V tiskarni je že postavljenih nekaj nadaljnjih referatov s posveta o denarništvu (D. Mihelič o zaslužkih in cenah v srednjeveškem Piranu, D. Guštin o finančnih virih in denarništvu NOG, Z. Čepič o valutarni reformi leta 1945) ter razpravljati D. Kosa o posesti ljubljanske komende nemškega viteškega reda in N. Klaič o problemih naselitve dalmatinskih Hrvatov. V ZC 1—2/1985 bomo začeli objavljati gradivo z 22. zborovanja slovenskih zgodovinarjev.

Janez Stergar